
Розвиток громадянської та соціальної компетентності вчителя правознавства

Китиченко Тетяна

На сучасному етапі розбудови української держави питання громадянської та соціальної компетентності є одним із найактуальніших у роботі сучасного вчителя правознавства.

Що ж таке громадянська та соціальна компетентності? Звернемося до нашого вітчизняного законодавства.

У Законі України «Про освіту» (зі змінами) від 05.09.2017 р. у статті 6 «Засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності» знаходимо головні аспекти розкриття громадянських постулатів в освітянському законодавстві, а саме:

- виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій;
- формування усвідомленої потреби в дотриманні Конституції та законів України, нетерпимості до їх порушення;
- формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками;
- формування громадянської культури та культури демократії [1].

Виходячи з означених постулатів Закону України «Про освіту» (зі змінами), варто зазначити, що в розпорядженні Кабінету Міністрів України від 3.10.2018 №710, редакція від 08.10.2022 № 893-р «Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні» зазначено, що «громадянські компетентності поруч із соціальними включені до восьми основних компетентностей для навчання протягом усього життя Рекомендаціями Європейського Парламенту та Ради» [7].

Відповідно до наказу Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України № 2736 від 23.12.2020 «Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти; Вчитель закладу загальної середньої освіти; Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» [6]. У переліку загальних компетентностей знаходимо трактування **громадянської та соціальної компетентностей**: **соціальна** пояснюється як здатність до міжособистісної взаємодії, роботи в команді, спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня [6, с. 6], а в **громадянській** виокремлюються такі аспекти:

- здатність діяти відповідально і свідомо на засадах поваги до прав і свобод людини та громадянина;
- реалізувати свої права і обов'язки;
- усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку [6, с. 6].

Звертаємо Вашу увагу, що означені групи компетентностей належать до загальних за Професійним стандартом. Варто також пам'ятати, що кожній компетентності присвоєно умовне позначення: громадянська компетентність (ЗК.01) та соціальна компетентність (ЗК.02).

У «Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України» (наказ МОН № 527 від 06 червня 2022 р., із змінами № 586 від 23.06.2022 р.) акцентуємо Вашу увагу на меті національно-патріотичного виховання, яка реалізується через систему таких виховних завдань:

- утвердження у свідомості та почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, законів України, державної символіки;
- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до військовослужбовця як до захисника України, героя;
- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;
- сприяння набуттю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватися законів і захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;
- виховання екологічної культури особистості, усвідомлення себе частиною природи, почуття відповідальності за неї як за національне багатство, основи життя на землі;
- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;
- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;
- культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, відповідального ставлення до природи;
- формування мовленнєвої культури;
- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму;
- розвиток духовності та моральності в суспільстві, утвердження традиційних сімейних цінностей [2].

Пропонуємо Вам ознайомитися з основними знаннями, уміннями, навичками та ставленнями, які пов'язані з громадянською компетентністю, у статті Т. Кравчинської «Формування громадянської компетентності педагога Нової української школи».

1. Ґрунтується на розумінні базових ідей, пов'язаних з індивідуумами, групами, організаціями, суспільством, економікою та культурою.

2. Передбачає усвідомлення цілей, цінностей та політики соціальних і політичних рухів, а також сталого розвитку, зокрема кліматичних і демографічних змін на глобальному рівні та їх основних причин.

3. Важливим є також усвідомлення різноманітності та культурної самобутності різних суспільств і народів.

4. Критичною для цієї компетентності є здатність ефективно взаємодіяти з іншими людьми в суспільних інтересах, зокрема щодо сталого розвитку суспільства. Ідеться про навички критичного мислення і конструктивної участі в діяльності громади та в ухваленні рішень на всіх рівнях – від місцевого і національного до європейського та міжнародного.

5. Основою відповідального та конструктивного ставлення до громадянської компетентності є повага до прав людини. Це передбачає також бажання брати участь у демократичному ухваленні рішень на всіх рівнях, підтримання соціальної та культурної різноманітності, гендерної рівності, соціальної згуртованості, готовності поважати приватність інших людей та брати на себе відповідальність за навколишнє середовище.

6. Інтерес до політичних, соціально-економічних подій та міжкультурного спілкування має бути основою для подолання упереджень, пошуку компромісів та забезпечення соціальної справедливості й правосуддя [3, с. 80].

Відповідно до зазначеного вище визначено перелік основних вимог до формування громадянської компетентності педагога Нової української школи:

1. Розуміння власної громадянської ідентичності, державної приналежності, національної, етнічної й культурної ідентичностей, повага до інших культур та етносів.

2. Здатність плекати українські традиції та духовні цінності, володіти відповідними знаннями, уміннями та навичками, поділяти європейські цінності, спроможність реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства.

3. Розуміння значення національної пам'яті, особливостей її розвитку, впливу на суспільно-політичні процеси.

4. Знання принципів демократії та здатність застосовувати їх у повсякденному житті; розуміння та сприйняття цінності прав і свобод людини, уміння відстоювати свої права та права інших.

5. Розуміння та сприйняття принципів рівності та недискримінації, толерантності, соціальної справедливості, доброчесності, уміння втілювати їх у власні моделі поведінки, здатність попереджувати та вирішувати конфлікти.

6. Знання й розуміння державного устрою, принципів і способів формування державної політики в усіх сферах суспільного життя на національному, регіональному та місцевому рівнях.

7. Знання механізмів участі в суспільному, суспільно-політичному та державному житті, уміння їх застосовувати разом з ухваленням рішень на місцевому, регіональному і національному рівнях; відповідальне ставлення до своїх громадянських прав і обов'язків, пов'язаних з участю в суспільно-політичному житті.

8. Здатність формувати й аргументовано відстоювати власну позицію, поважаючи відмінні думки/позиції, якщо вони не порушують прав і гідності інших осіб.

9. Здатність критично аналізувати інформацію, розглядати питання з різних позицій, ухвалювати обґрунтовані рішення.

10. Здатність до соціальної комунікації, солідарних дій та вміння співпрацювати, формувати групи задля розв'язання проблем спільнот різного рівня, зокрема завдяки волонтерській діяльності [3, с. 80 – 81].

На основі дослідженого матеріалу виокремлено комплекс завдань для формування громадянської компетентності педагога Нової української школи:

1. Систематична та системна аналітична діяльність педагога як адепта державної політики у сфері освіти й інформаційної безпеки.

2. Активна участь педагога в суспільному житті, громадянськість завдяки реалізації формули «СУГ» (соборність, українськість, гідність) (зокрема й завдяки соціальним мережам).

3. Конструктивна взаємодія педагога з іншими людьми в суспільних інтересах задля сталого розвитку суспільства.

4. Фахова підтримка соціальної та культурної різноманітності, гендерної рівності, соціальної згуртованості, готовності поважати приватність інших людей (суб'єктів освітнього процесу), відповідальність за навколишнє середовище [3, с. 82].

Для розвитку громадянської та соціальної компетентності педагога варто пам'ятати **«Модель компетентностей культури демократії»**. Ми пропонуємо пригадати головні елементи цієї моделі:

- цінності;
- ставлення;
- навички;
- знання та критичне розуміння [5].

Що ж таке **цінності**? Це загальні переконання людей про цілі, яких потрібно досягти в житті [5, с. 38].

- Цінність людської гідності та прав людини
- Цінність культурного різноманіття
- Цінність демократії, справедливості, рівності та верховенства закону [4].

Що ж таке ставлення? **Ставлення** – це загальна психологічна орієнтація, яку особа приймає щодо когось або чогось (наприклад, людини, групи, інституції, питання, події, символу). Ставлення зазвичай складаються з чотирьох компонентів: переконання або думки, емоції або почуття, оцінки (позитивної чи негативної) та схильності певним чином поводитися щодо цього об'єкта [5, с. 41].

Вміння – це здатність виконувати складну, добре організовану мисленнєву діяльність або поведінку для досягнення певного результату або мети. Загалом визначено вісім комплексів умінь, важливих для культури демократії [5, с. 45].

Знання – це масив інформації, яким володіє людина, у той час як розуміння – усвідомлення смислів. Термін «критичне розуміння» у цьому контексті вжито для того, щоб підкреслити необхідність усвідомлення та оцінювання значень у контексті демократичних процесів і міжкультурного діалогу, щоб стимулювати роздуми та критичне оцінювання того, що було зрозумілим і розтлумаченим (на противагу автоматичному, звичному, нерелективному тлумаченню). Різні форми знання та критичного розуміння, необхідні для культури демократії, можна поділити на три групи [5, с. 52].

Таким чином, можемо зробити висновок, що в контексті сучасних умов розбудови українського суспільства розвиток громадянської та соціальної компетентності вчителя правознавства є невід'ємною частиною його постійного професійного розвитку.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» (зі змінами) від 05.09.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 31.08.2023).
2. Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України» (Наказ МОН № 527 від 06 червня 2022 р., із змінами № 586 від 23.06.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text> (дата звернення: 23.06.2023).
3. Кравчинська Т. С. Формування громадянської компетентності педагога Нової української школи. *Вісник післядипломної освіти. Серія "Педагогічні науки"*. 2019. №8(37). С. 74 – 88. URL: https://lib.iitta.gov.ua/717381/1/Bulletin_8_37_Pedagogika_Tatyana_Kravchinska_UA.pdf (дата звернення: 25.06.2023).
4. Компетентності для культури демократії. URL: <https://www.living-democracy.com/uk/principals/leadership/competences-for-a-democratic-culture/competences-for-democratic-culture-cdc-a-development-perspective-for-school-and-society/> (дата звернення: 25.06.2023).
5. Модель компетентностей, необхідних для демократичної культури та міжкультурного діалогу. Рамка компетентностей для культури демократії – Том 1. URL: https://courses.prometheus.org.ua/assets/courseware/v1/5d4cec8bc4a0c7371aeea9a13b4f455a/asset-v1:EWC+DS101+2020_T3+type@asset+block/%D0%9C%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%9A%D0%94%D0%9A.pdf (дата звернення: 25.06.2023).
6. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 року № 2736-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (дата звернення: 30.08.2023).
7. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3.10.2018 № 710, редакція від 08.10.2022 № 893-р «Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/893-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 30.08.2023).